

КОЛЕР ЯК СРОДАК СТВАРЭННЯ МАСТАЦКАГА ВОБРАЗА (на прыкладзе твораў Якуба Коласа)

Рассматриваются изобразительные и смысловые возможности цветоописаний как одного из способов создания художественных образов в прозаических произведениях Якуба Коласа.

The article deals with the artistic and semantic possibilities of describing in colours as one of the ways of creating artistic images in Yakub Kolas's prose.

Мастацкі вобраз – адно з цэнтральных паняццяў тэорыі мастацтва (гл. Поспелов 1965, 259–267). Гэта адметны, своеасаблівы, уласцівы толькі мастацтву спосаб засваення і пераасэнсавання рэчаіснасці. Ён «трансфармуе знешняе быццё ў рэальнасць мастацкага твора і належыць гэтаму ўнутранаму, ілюзорнаму свету, будучы аб'ектам ідэальным» (Шамякіна 1999, 357). Мастацкі вобраз – сінтэз пачуццёвага ўспрымання мастака і яго лагічнага мыслення, «сплаў» інтэлектуальных і пачуццёва-эмацыянальных працэсаў. Рэальнае мысленне не можа складацца з адных абстракцый. Яно ўключае ў сябе і пачуццёва-наглядныя элементы, праз якія ажыццяўляецца сувязь «па-пачуццёвага зместу» чалавечай думкі (зместу паняццяў) з канкрэтнымі пачуццёва-дадзенымі аб'ектамі «жывой» рэчаіснасці (гл. Славін 1971, 92–93). Пры дапамозе разнастайных выяўленчых сродкаў, што «складаюцца» з наглядных кампанентаў, у свядомасці аднаўляецца рэальна існуючы вобраз.

У працэсе стварэння мастацкага вобраза пісьменнік выкарыстоўвае цэлы арсенал мастацкіх сродкаў, сярод якіх далёка не апошнім з'яўляецца колеравая характарыстыка. Тое, што бачыць або ўяўляе аўтар, ён апісвае з дапамогай адпаведна падабраных слоў, а яны здольны выклікаць у чытача перад яго ўнутраным зрокам ярковыя малюнкi, насычаныя фарбамі, гукамі, пахамі. Колераапісанні якраз найлепш засвоены прыгожым пісьменствам за тысячагоддзі яго існавання. Кожны аўтар абірае сваю гаму фарбаў для апісання персанажаў або характарыстыкі прадметаў. Адным з прызнаных майстроў, жывапісцаў слова ў беларускай літаратуры справядліва лічыцца Якуб Колас. Беларускі класік умеў падбіраць кожны колер, нават адценне для ўвасаблення пэўных якасцей і характарыстык персанажа. Асабліва маляўніча ён апісвае пейзажы. Як

майстар вялікага эпічнага таленту, Якуб Колас бачыў навакольны свет ва ўсёй разнастайнасці яго праяў, шматфарбна, гарманічна, маляўніча.

У прозе вобразнасць паўстае больш візуальнай, зрокава ўяўляльнай дзякуючы апісанням знешнасці, адзення герояў (літаратурны партрэт), абстаноўкі дзеяння (пейзаж), побыту, хаця ў таленавітых пісьменнікаў знешняе заўсёды звязана з характарам, сутнасцю адлюстраваных прадметаў і з'яў (гл. Шамякіна 1999, 358). Колас – майстар праз знешняе выяўляць унутранае – душу чалавека або «душу» прыроднай з'явы.

Звернемся да разгляду літаратурных партрэтаў. У іх увага аўтара, як правіла, засяроджваецца на фігурах, вачах і тварах як на мастацкай дадзенасці, на тым, якое ўражанне яны пакідаюць, якія думкі і пачуцці выклікаюць (гл. Халізев 1999, 182). На старонках сваіх твораў Колас прадстаўляе цэлую галерэю мужчынскіх і жаночых партрэтаў. У знешнасці жанчыны найперш увагу прыцягваюць вочы (трапная дэталі мастацкага партрэта), іх глыбіня, магія позірку. На колеры вачэй фіксуецца асаблівая ўвага. Звычайна беларусы блакітнавокія, але Коласа чамусьці прыцягваюць чорныя вочы. Сапраўды, на Палессі шмат чарных людзей з чорнымі вачыма. І ў гераінь трылогіі «На ростанях» вочы пераважна чорныя. Прычым не проста чорныя, а *чорныя, як смоль, вочы* (Колас 1975 [а], 42). Спаткаўшы дзяўчыну з такімі вачыма, нельга не здрыгануцца, не ўзрушыцца ад яе позірку. Яны валодаюць д'ябальскай сілай, што зачароўвае мужчыну, і такая жанчына ўжо не можа пакінуць яго абыхаваць: «Лабановіч, як прычараваны, стаяў колькі хвілін і ўсё пазіраў на яе. Яму было прыемна, нейкая радасць разлівалася ў крыві. Ён пайшоў далей, думаючы аб гэтай незнаёмай дзяўчыне. Яе чорныя вочы, белы твар і гэтая чароўная ўсмішка так і стаялі перад ім, як намалёваныя» (Там жа). Сярод іншых

вобразаў найбольш увагі ў трылогіі Якуб Колас надае сваёй улюбёнай гераіні – панне Ядвісі – «чароўнай кветцы Палесся». Ад яе глыбокіх цёмных выразных вачэй не мог адвесці погляд Андрэй Лабановіч, таму што яны надзвычай прыцягальныя: «Лабановіч глянуў ёй у цёмныя, выразныя вочы, на яе чорныя тонкія бровы <...> Здаецца, ніколі не адводзіў бы ад яе сваіх вачэй» (Колас 1975 [а], 140). Але гэтыя *акруглыя цёмныя вочы* (Там жа, 151) маглі не толькі ўсміхацца і выглядаць жартаўлівымі. Яны бліскалі іскрамі гневу, калі справа тычылася абароны яе ўласнага гонару, хаця так хутка, як і раззлавалася, Ядвіся магла і супакоіцца, ускінуць *на яго свае добрыя, чыстыя вочы* (Там жа), усміхнуцца і знікнуць за дзвярамі. Аднак не трэба думаць, што ўсе гераіні Коласа – чарнавокія. Сінявокія дзяўчаты таксама не пазбаўлены прывабнасці: «...тонкія бровы, бойкія сіняватыя вочы, пухлыя, прыгожа абрысаваныя губы. Дзяўчына была досыць прыгожая, як здалося Лабановічу» (Там жа, 119).

Не толькі глыбокія і загадкавыя жаночыя вочы вабяць пісьменніка. На старонках трылогіі паўстае абагулены «вобраз пані з чорнымі пышнымі валасамі» (Там жа, 94). Гэтыя чорныя валасы надаюць гераіні незвычайную прыгажосць. Такая жанчына не можа не прывабліваць. Белая скура і чорныя валасы ствараюць высакародную знешнасць, сапраўдную арыстакратычную прыгажосць: «На высокі белы лоб панны Ядвісі навісалі чорныя-чорныя валасы і дадавалі яе твару яшчэ больш хараства» (Там жа, 62). Складваецца ўражанне, што валасы, якія спускаюцца на лоб, ствараюць пэўную аправу для твару, гэтым самым падкрэсліваючы белы (арыстакратычны) колер скуры, які, у сваю чаргу, падкрэслівае насычанасць, яркасць і глыбіню чорнага колеру валасоў. Чарнавокая, чорнаваласая, яна, безумоўна, вызначаецца імпульсіўнасцю і тэмпераментнасцю. А чырвоная вопратка і чырвоная стужка ў чорных-чорных валасах яе як увасабленне запаленага ўнутры агню прыроднай жаночай сілы, жарсці, эмацыянальнасці.

Азначэнне «чорны» з'яўляецца адным з апорных слоў пры стварэнні жаночых партрэтаў. У трылогіі чорныя вочы, валасы, бровы ўяўляюцца аўтару адным з паказальнікаў сапраўднай жаночай прыгажосці: «З твару яна была даволі прыгожая жанчына, чарнабровая, цёмнавокая» (Там жа, 444). Гэтую тэндэнцыю заўважаем і ў іншых творах. Зусім выпадкова дзед Талаш сустракае на сваім шляху маладзіцу, якая «пазірае на дзеда Талаша шэрымі круглымі вачыма з-пад тонкіх дуг чорных броваў <...> Маладзіца раптам сумелася, вочы яе моргнулі мгненным сполахам, тонкія бровы чуць-чуць заварушыліся» (Колас 1975, 285). Адзначым, што асацыяцыі, якія выклікае звычайна чорны (цёмны) колер па-за кантэкстам, негатыўныя. Але ў дадзеным выпад-

ку, ужыты ў пэўным кантэксце, гэты колер становіцца ключавым у партрэтных характарыстыках, праз яго перадаюцца становучыя значэнні. Ён атрымлівае сваё мастацка-стылістычнае прызначэнне, набывае адпаведнае эмацыянальнае і экспрэсіўнае значэнне. Выкарыстанне гэтага колеру пры стварэнні вобразаў гераінь твораў заканамернае і па-мастацку апраўданае. У гэтым можна пераканацца, звярнуўшыся да вуснай народнай творчасці: «...у народзе чорныя вочы, бровы, валасы заўсёды былі прыкметамі прыгажосці (таксама як і пшчотныя блакітныя, сінія вочы і лянныя валасы)» (Лобань 2000, 37). Чорны колер, такім чынам, выкарыстоўваецца Коласам не толькі як сродак эмацыянальна-ацэначнай, псіхалагічнай характарыстыкі літаратурнага персанажа, а ў нейкім сэнсе і як сродак сцвярджэння эстэтычнага ідэалу пісьменніка, блізкага да народнага.

Характарызуючы мужчынскія вобразы, Колас больш стрыманы, найперш яго цікавіць спалучэнне знешняга і ўнутранага і тое, наколькі ўнутранае праяўляецца ў адпаведнасці са знешнім. Пісьменнік выкарыстоўвае складаныя колераабазначэнні. Напрыклад, апісваючы селяніна-палешука ў трылогіі «На ростанях», пісьменнік засяроджвае ўвагу на яго светла-шэрых вачах, русых валасах (хоць яны і цёмна-русыя, усё ж русы – светлы колер, а ў дадзеным выпадку – проста цямнейшы сярод светлых), шырокіх плячах, сур'ёзным выразе твару. Андрэй Лабановіч, які з цікавасцю разглядае селяніна, мяркуе, што менавіта светла-шэрыя вочы ўдала дапаўняюць воблік асобы. Такі твар, такая постаць нібыта адпавядаюць палескім краявідам: «Доўгія, як у папа, цёмна-русыя валасы, светла-шэрыя вочы, сярэдні рост, шырокія плечы, павольнасць руху і нейкая сур'ёзнасць выразу твару як не трэба лепей стасаваліся з агульным малюнкам палескай прыроды» (Колас 1975 [а], 19). Цёмныя вочы (менавіта – цёмныя), без дакладнага ўказання іх колеру, успрымаюцца як становучая характарыстыка персанажа, напрыклад, цёмныя вочы ў самога Андрэя Лабановіча: «...цёмныя вочы, у якіх часта адбівалася нейкая затоеная думка, пазіралі, не міргаючы, у кут пакоіка. Але нічога не бачылі, яны як бы пазіралі на тую думку, якая цяпер варушылася ў яго галаве» (Там жа, 10).

У апісанні знешнасці рыжы колер становіцца адной з дамінант партрэтных характарыстык шэрага персанажаў. Ён служыць сродкам характарыстыкі пераважна адмоўных герояў. І невыпадкова. Паводле легенд, адзін з прыслужнікаў сатаны быў рыжы, у фальклоры чэрці звычайна маюць рыжы колер валасоў. Насмешліва апісвае Колас стацкага саветніка Акаронку ў трылогіі «На ростанях», трапна параўнанага са званковым каралём: «А тое, што я пасмяяўся са званковага караля, дык ты махні рукою – рыжы бамбіза змрочнага выгляду! <...> гэта наш дырэктар народных

школ, стацкі саветнік, барадаты Акаронка. І сапраўды, у яго падабенства ёсць са званковым каралём, абодва барадатыя, абодва гарбаносыя, абодва панурыя. А ўсё разам – абодва дурні» (Колас 1975 [а], 518). Непрыязнасць выклікае і Кандрат Бірка ў аповесці «Дрыгва», які таксама рыжы: «Ці можна пагрэцца каля цябе? – сказаў ён і пасунуў сваю рыжую мардасіну бліжэй да Аўгінінага твару і абняў яе адною рукою» (Колас 1975, 313). Такім чынам, Колас у колеравай характарыстыцы вобразаў нешматслоўны, але дакладны. Ён удала падбірае дамінантную рысу, якая скажа нашмат больш, чым цэлыя тырады. Чорны колер пры апісанні мужчынскіх персанажаў мае дваістае значэнне. З аднаго боку – гэта адзнака фанабэрыстасці, франтаватасці. Чарнявы – малады франтаватага выгляду пісар, якога забралі ў салдаты. Адпаведны, такім чынам, быў у яго і выгляд – як у маладога чыноўніка, які заляцаецца да гарадскіх паненак: «Прыехаў новы пісар <...> бо чарнявага Раманчыка, ранейшага пісара, забралі ў салдаты» (Колас 1975 [а], 331). З другога боку, чорныя (цёмныя) вусы мае і сам Лабановіч, іх з замілаваннем узгадвае Ядвіся, калі стаіць пад вокнамі настаўніка напярэдадні ад'езду з родных мясцін: «Шчаслівейшая ўсмешка прабягала па яе губках, бо ён нічога не ведае, сядзіць, якраз насупраць, схіліўшы галаву над кнігай, і толькі зрэдку правядзе рукой па сваіх цёмных, зусім маладых яшчэ вусіках» (Там жа, 176).

Апісваючы персанажаў, аўтар выкарыстоўвае такія азначэнні, як бялявы і белабрысы. Бялявы – з пэўнай адзнакай прыгажосці, бо светлы колер валасоў загадзя выступае як прыкмета маладосці і прывабнасці: «Захар Лемеш <...> ён бялявы, а бялявасць мае тую ўласцівасць, што паказвае чалавека маладзейшым. Барады ў старшыні няма і вусы выйшлі слаба, але твар энергічны і досыць прыгожы» (Там жа, 276). Калі ж Колас называе каго-небудзь белабрысым, то гэта, хутчэй, звязана з сяброўскімі жартамі ці робіцца для стварэння камічнага эфекту. У сваім лісце да Янкі Тукалы Лабановіч так звяртаецца да таварыша: «Мілы Янка! Дзе ты, мілы, белабрысы? Дзе ты? Адгукніся! Як без цябе тут гарую, прыйдзі, падзівіся.» – З гэтае песні пачаў ён тэкст» (Там жа, 142). Можна адзначыць, што семантыка колеру ў партрэтных апісаннях герояў Коласа залежыць ад мастацкага кантэксту, ад народнай паэтычнай традыцыі і той інфармацыі, якая закладзена на падсвядомым узроўні. Аўтар мае магчымасць выказаць сваё стаўленне да персанажа пры дапамозе ў тым ліку і колеравых характарыстык, якія пры гэтым ператвараюцца ў асноўныя.

Акрамя літаратурных партрэтаў, творы Якуба Коласа, безумоўна, багатыя на прыродныя карціны. Шмат пісалася пра маляўнічасць, пластычнасць, непаўторнасць яго літаратурных пейзажаў. Мы б хацелі засяродзіць увагу на вобразе,

які ў мастацкім свеце прозы Якуба Коласа, з'яўляючыся часткай аднаго цэлага – беларускага нацыянальнага пейзажу, набывае звышсэнс, настолькі трывалы, глыбокі, што ператвараецца ў адзін з вобразаў-матываў творчасці Коласа. Гэта вобраз *сініх даляў*. Яго мы сустракаем і на старонках трылогіі «На ростанях», і ў аповесцях, і ў апавяданнях. Асаблівасцю вобраза-матыва якраз і з'яўляецца тое, што ён паўтараецца на працягу аднаго твора або ў многіх творах аднаго аўтара (гл. Шамякіна 1999, 363). Гэта можа быць звязана са складанымі філасофскімі і жыццёвымі пошукамі творцы, вызначаць яго ўнутраны стан. Пры чытанні твораў складаецца ўражанне, што вобраз *сініх даляў* пераходзіць, павольна перацякае ў Коласа з твора ў твор. Вобраз напаяняецца традыцыйнымі элементамі беларускага краявіду. Менавіта сіні колер характарызуе нашу зямлю, сімваламі якой сталі сінія азёры, блакітна-бліскучыя стужкі рэчак, сінія шапкі стогадовых казачных бароў, якія ўздымаюцца за небакраем. На нашу думку, з дапамогай якраз сіняга колеру Якуб Колас падкрэслівае бязмежнасць і шырыню беларускіх прастораў. Шырыня, прастор характэрны для беларускай зямлі, але яны не бязмежныя: далягляд, як правіла, закрыты сцяной бору. Поле, а за ім лес – тыповы беларускі краявід. Праўда, беларус, як і яго суседзі, любіць акінуць вокам шырока, але хацеў бы жыць не на «сямі вятрах», а ва ўтульным прыродным улонні. Чалавек бачыць сіняй вышыню нябёс, далечыню гор, верхавіны лесу. Сіні колер набывае пэўная верхня, якая знаходзіцца на некаторай адлегласці і, здаецца, збягае ад нас. Адсюль, верагодна, і паходзіць гэты вобраз *сініх даляў*, сіняй далечыні, які так глыбока ўвайшоў у творы Коласа.

Сінеча ахутвае краявіды, накладвае на іх адбітак загадкавасці. Таму і хочацца дапытліваму розуму Лабановіча прыўзняць заслону сінечы і зірнуць за яе рубяжы, адкрыць для сябе «неакрэсленыя далечы, маўклівыя і мудрыя ў сваёй задумленасці, з іх узгоркамі, далінамі і крыніцамі, з тонкімі палоскамі лясоў на небасхіле, дзе зямля сыходзіцца з небам. І ўсё гэта прыкрывалася празрыстаю заслонаю сіняватай смугі» (Колас 1975 [а], 541). Здаецца, там можна знайсці адказы на пытанні, пазнаць таямніцы жыцця. Адна з «Казак жыцця» так і называецца – «Даль». Яшчэ раз аўтар пераконваецца ў тым, што «ёсць нейкае хараство ў гэтай няяснасці, у гэтай безгранічнай далечыні, дзе неба нізка-нізка нахіляецца над зямлёю» (Колас 1973, 516). На нашу думку, найлепш характарызуе сутнасць загадкавага, глыбокага, містычнага вобраза *сініх даляў* пытанне, якое ставіць пісьменнік у гэтым творы: «Якая ўлада, якая сіла цягне ў бязмежнасць сіняй далі?» (Колас 1973, 516).

З дапамогай сіняга колеру падкрэсліваецца бязмежнасць краявідаў, ствараецца іх глыбіня. Сузіранне такіх малюнкаў наводзіць на роздум

пра вечнае, закранае ледзь улоўныя струны чалавечай душы, імкне ў вышэйшыя сферы Сусвету, дзе матэрыяльнае распушчаецца ў духоўным, дзе жыве боскі пачатак і гармонія: «Яшчэ не бачаныя краявіды Пінскага Палесся, залітыя святлом вераснёўскага сонца, атуленыя тонкаю павалокаю сінечы, поўныя своеасаблівага хараства, першабытнай дзікасці, мяккасці тонаў і нейкай адвечнай задумленасці, вынікалі перад Лабановічам, захаплялі сваімі чарамі, неабсяжнымі прасторамамі зямлі і роўнядзю паземаў, што зліваюцца з небам ці хаваюцца за цёмна-сіняю стужкаю бясконца далёкіх лясоў» (Колас 1975 [а], 265).

У мастацкім свеце прозы Коласа, акрамя вобраза-пейзажа, трэба выдзеліць яшчэ адзін тып мастацкага вобраза – *вобраз-рэч*. Звычайна рэч у творы не апісваецца, але па значнасці яна не саступае іншым вобразам. Рэчы ўтвараюць сферу, у якой жыве чалавек, выяўляюць яго сувязь са знешнім светам. Яны непасрэдна звязаны з побытам, паводзінамі людзей, іх свядомасцю і складаюць пэўны кампанент культуры (гл. Халізев 1999, 201–204). Асаблівую значнасць набываюць вобразы рэчаў у тых творах, якія звязаны з апісаннем побыту, што характэрна і для творчасці Якуба Коласа. Не апошняю ролю ў стварэнні гэтых вобразаў адыгрываюць і колеравыя характарыстыкі.

Мы ўжо звярталі ўвагу на тое, што пісьменнік нешматслоўны, але дакладны. Яго творчая манера вызначаецца тым, што з дапамогай аднаго колераапісання ён можа стварыць цэлы вобраз, аб'ёмны, напоўнены глыбінёй і сэнсам. Адным штрыхом можна паказаць маштабнасць з'явы, калі ўспрымаць гэтую маштабнасць не як колькасную, а як якасную катэгорыю. Сярод вялікага арсеналу рэчаў, якімі Колас акружае сваіх герояў, нам бы хацелася спыніцца на адной з тых, якая непасрэдна звязана з сэнсам існавання беларуса, уваходзіць у кампанент нацыянальнай культуры. Гаворка ідзе пра стол. У мікракасмичным сэнсе стол – гэта цэнтр вясковай хаты, у макракасмичным – алтар, цэнтр Сусвету. Таму стол спрадвечу быў прадметам асаблівага ўшанавання (гл. Краткая энциклопедия... 2001, 501). Колас падкрэслівае гэта, акцэнтуючы ўвагу толькі на адной дэталі – белы абрус, якім засланы стол: «Насупраць увахода стаяў стол, накрыты белым абрусам, а на стале ўжо весела пашумліваў самаварчык, ведучы няўпінную гутарку» (Колас 1975, 132). І гэта ў звычайны будні дзень, не кажучы пра белы абрус як неад'емны арыбут святочнага стала: «На вялікідзень звычайна ў гасці не запрашалі, хто хацеў, прыходзіў сам <...> Пасярэдзіне пакоя стаяў стол, засланы белым абрусам і ўсцяж застаўлены багатаю і раз-

настайнаю закускай, выпіўкаю, пасудаю» (Колас 1975 [а], 621). Усю глыбіню народнай традыцыі пісьменнік па-майстэрску выяўляе, падкрэсліваючы толькі адну дэталі – чысты белы абрус, якім засланы стол у хаце. У кабінёце чыноўніка мы бачым зусім іншую карціну: павятовы намеснік сядзіць за сталом, засланым зялёным сукном. Дзякуючы гэтай характарыстыцы, рэч набывае ў святле аўтарскага светаўспрымання супрацьлеглае значэнне, пазбаўленае сваячэннасці, аб якой гаворыць белы колер: «Пан Крулеўскі сядзеў у сваім кабінёце на шырокім мяккім крэсле. На стале, засланым зялёным сукном, стаялі прылады пісьма і розныя дарагія рэчы, для пісьмовага стала спецыяльна прызначаныя. Тут жа ляжалі і розныя паперы. А ўсё гэта павялічвала значэнне адміністрацыйнай асобы пана павятовага “камісаржа”» (Колас 1975, 227). Зялёны – колер прыроды, вясны, юнацтва. Але «зялёнае сукно» – арыбут, характэрны для бюракратычнага дзяржаўнага механізма.

Мастацкі свет прозы Якуба Коласа багаты на вобразы, матывы, дэталі, якія складана падрабязна разгледзець у межах аднаго артыкула. Аднак на падставе прааналізаванага матэрыялу можна зрабіць выснову, што колер з'яўляецца адным са сродкаў, які амаль заўсёды ў творах Якуба Коласа ўдзельнічае ў стварэнні мастацкага вобраза. Новае значэнне традыцыйнага колеру часта можа быць абумоўлена кантэкстам, што дазваляе казаць ужо пра адметнасць мастацкага стылю пісьменніка. Наданне ўвагі ледзь улоўным адценням, канкрэтызацыя колераў у мастацкім творы звязаны з больш глыбокім пранікненнем ва ўнутраны свет чалавека і свет прыроды, з адлюстраваннем пэўных нюансаў, пачуццяў і стаўленнем пісьменніка да навакольнай рэчаіснасці.

ЛІТАРАТУРА

- Колас Я. Збор твораў: У 14 т. Мн., 1973. Т. 5.
Колас Я. Збор твораў: У 14 т. Мн., 1975. Т. 8.
Колас Я. Збор твораў: У 14 т. Мн., 1975 [а]. Т. 9.
Краткая энциклопедия славянской мифологии. М., 2001.
Лобань Н. «О, колькі яшчэ не адкрыта адценняў у ёй і блакіту...»: Прыметнікі са значэннем колеру ў мастацкім кантэксце // Роднае слова. 2000. № 10. С. 35–38.
Поспелов Г.Н. Эстетическое и художественное. М., 1965.
Славин А.В. Наглядный образ в структуре познания. М., 1971.
Халізев В. Теория литературы. М., 1999.
Шамякіна Т.І. Тэорыя літаратуры // Беларуская літаратура: XI–XX стст.: Дапам. для школ, ліцэяў, ВУ. Мн., 1999. С. 337–400.

Паступіў у рэдакцыю 09.01.09.

Алена Уладзіміраўна Марчанка – аспірантка кафедры беларускай літаратуры і культуры. Навуковы кіраўнік – доктар філалагічных навук, прафесар Т.І. Шамякіна.